

Julyra på Wira bruk

2023-11-23

Optional[© Gård & Torp]

Alla artiklar är skyddade av upphovsrättslagen. Artiklar får ej distribueras utanför den egna organisationen utan godkännande från Retriever eller den enskilde utgivaren.

Klicka här för att läsa artikeln.

Utanför gamla tingshuset serveras en enkel sopplunch med hembakt bröd vid långbord.

TRADITION | JULMARKNAD

FOTO: TENNISKA MUSEET

De röda stugorna ligger uppradade längs ån i Wira bruk. Rimfrosten har bäddat in den lilla byn i ett mjukt vitt täcke som påminner om ett Jenny Nyström-vykort. På första advent är det inte ovanligt att här stöta på bondjäntor i sjalett, stolta män med plommonstop och vaxade mustascher samt fagra damer i slängkappor och långa kjolar.

Men, är det inte en vätte som skymtar där bakom knuten? Och vad är det där mossbeklädda som sticker upp ur ån, kan det vara den fruktade ågubben?

Om du råkar befinna dig i Wira under sagda omständigheter har du antagligen hamnat på *Wiras sagolika julmarknad*. Det är till stor del scenografen och Wirabon **Pelle Magnestams** förtjänst att evenemanget så väl lever upp till namnet. Han har bland mycket annat skapat de fantasifulle kostymerna till tv-programmet *Masked Singer*, och det är också han

som har ansvaret för att pynta hela Wira med sina konstverk refererande till myter och sagor.

– Vi ville skapa något lite extra, en julmarknad där dofter, ljud, upplevelser och känslor skulle stå i centrum snarare än konsumtion, förklarar Pelle Magnestam när vi möter honom på huvudgatan.

Och man har onekligen lyckats. Alla stånd är tillverkade av gamla träbrädor och har rödrandiga tygtak. Julgranar och musikanter samsas med sagoväsen och havrekärvar. I en stuga vid den stora elden som brinner på gårdsplanen sitter självaste tomten, utanför ringlar en kö av förväntansfulla barn som väntar på att få intyga gott uppförande under året.

Vad som säljs i stånden är också en viktig del i att skapa den rätta atmosfären, menar Pelle.

Smeder vid Wira bruk, troligen fotograferade omkring 1894. Originallet tillhör smeden John Dahlgren, Wira bruk.

Besök årets
**SAGOLIKA
JULMARKNAD**
25-27 november!
Öppettider och info:
www.wirabruk.se

1. Pelle Magnestam och Jonas Wägerth är två av initiativtagarna bakom den sagolika julmarknaden i Wira.

2. Det gamla tingshuset med sitt torn bildar en stämningsfull fond till marknaden. Där inne finns *numera en restaurang.

3. Passa på att känna både värmen från elden och historiens vingslag i brukets gamla smedja.

4. Varmt klädda Matilda Lawn säljer olika sorters hemkokt kola.

– Neonfärgade lakritsremmar och mobilskal hör inte hemma här. Vi vill ha genuint hantverk, hemlagat julgodis, skinnprodukter, varm glögg och annat som hör en traditionell jul till.

LÄNGS HUVUDGATAN DOFTAR det himmelskt av nybakat. Här står Roslagsbröd och bjuder ut sötebröd och limpor till hungriga besökare. Storsäljaren är en roslagsvört bakad på porter och julmust, som ger mörka, söta och saftiga skivor.

Matilda Lawn har tillbringat veckan med att koka olika sorters kola. I hemstickad luva och med försvarets underställ under kläderna för att hålla sig varm bjuder hon på smakprov. Bredvid henne står Roffe som säljer saffranspannkaka och saffranssirap, och mitt emot finns Add a flower med vackra julkransar, hyacinter och snittade amaryllisar.

Wira är även annars ett populärt utflyktsmål och

besöks av över 30 000 turister varje år. Det har inte minst att göra med ortens långa historia. Det som idag ser ut som en pastoral bullerbydill var från början en av Sveriges tyngsta och mest betydande vapenindustrier. Tack vare ån med sin vattenkraft blev Wira platsen för en stor smedja, där man på 1600-talet tillverkade vapen till den svenska armén.

Jonas Wägerth, som sedan 2017 driver Wägerths konstsmide, kan på så vis nästan sägas vara född rakt in i smedjan. Hans pappa tog över den gamla smedjan i Wira på 1970-talet och startade verksamheten med konstsmide.

En nött stentrappa leder ner till smedjan där man måste huka sig för att inte slå i huvudet i dörrposten. Det tar lite tid innan ögonen vant sig vid det skumma ljuset här inne, och röken ligger tung och sticker lite i ögonen men nära härden värmer det gott. De flesta maskinerna i smedjan är från 1950-talet, men den har →

*”Wira blev platsen
för en stor smedja
där man på 1600-
talet tillverkade
vapen till den
svenska
armén”*

Under julmarknadsdagarna är den gamla smedjan öppen för alla att titta in i. Här står tre smeder och arbetar med det heta järnet hela dagen.

Wira bruk

Wira bruk ligger i Roslagen utmed kustvägen mellan Åkersberga och Norrtälje, cirka fem mil norr om Stockholm. Järnbruket grundades redan på 1600-talet, då smiddes framför allt sablar och värjor till det segdragna 30-åriga kriget. Men i takt med att jordbrukssamhället och därefter industrialiseringen växte fram växade brukets produktion, först mot liar och senare yxor. Från 1948 och fram till mitten på 1970-talet låg verksamheten nere innan ugnarna åter tändes upp av en ny generation smeder.

1. Mikael Glas har ett fritidshus i Wira, och är ofta med på julmarknaderna iklädd en gammal vargskinnspäls.

2. Rakt genom Wira rinner bruksån som försåg smedjan och verket med vatten och energi. Bruksarbetarnas stugor ligger koncentrerade längs ån.

3. Bageriet Roslagsbröd säljer matbröd och sötebröd till besökare i sitt stånd.

4. Susanne Glas bär en sockendräkt från Österåker i Sörmland dagen till ära.

byggt om flera gånger och är numera anpassad efter dagens krav på ergonomi och ventilation, men metoden att varmsmida är densamma som förr. I dag arbetar fyra smeder i smedjan. Det mesta av smidet säljs fortfarande här i Wira.

I en röd länga mitt i byn som tidigare var inspektorsbostad ligger i dag konstsmidesbutiken – en av de största i Sverige. Här saluför man över 300 olika artiklar i sortimentet. Ljuskronor, beslag, amplar, krokar, bordsunderreden, grillar, fyrfat och gardinstänger är några av de produkter som tillverkas.

MEN NU BÖRJAR det kurra i magen och vi styr kosan mot tingshuset. Det är sannolikt Wiras äldsta bevarade hus, med anor från 1700-talets början, byggt i kärntimmer med en rödmålad stående träfasad. Högst upp på taket finns ett åttkantigt torn som för tankarna till Mumindalen. I tingshuset huserar i dag Wiras enda restaurang och här serveras matiga smörrebröd med svenska smaker som rostbiff med

färsipotatissallad, klassisk skagen eller kallrökt lax med färskost, liksom värmande soppor.

Det är fuktvarmt och lite trångt i storstugan, men på något magiskt sätt finns det plats för alla som kommer in med sin matbricka från köket. Den gemtliga stämningen inbjuder till att klämma ihop sig och dela med sig av sittplatserna i den sköna blandningen av pinnstolar från 1700-talet, 1800-talssoffor och broderier på väggarna med uppmuntrande budskap som "Var glad i onödan"!

INNE I ETT av husen vid den öppna platsen mitt i byn hittar man ännu fler hantverkare och kreatörer som säljer sina varor. Under märket Fröken Braun gör **Camilla Braun** unika smycken i silver, bland annat ringar och armband i form av en råbandsknop.

– Alla smycken är olika, för jag måste dra ihop två silveröglor, så hur hårt knuten är dragen beror på hur stark jag var just den dagen!

Anki Agerberg säljer hemstickade tumvantar i alpakaull där varje vante är unik, och man får ägna lite tid åt att studera den för att hitta alla detaljer.

– Dessa vantar är inte för grovarbete, de är snarare gåbort-vantar, säger Anki och visar fram ett par med en hund på ovansidan och på insidan finns tassavtryck och ben. Ett annat par har en elgitarr och ordet "rock" på ovansidan och dödskallemönstrad insida.

Ostmakeriet på Rindö ligger vanligtvis inhyest i ett gammalt kustartilleriregemente. Där ystar **Anna Kälvebrand** ett 10-tal olika ostsorter, alla med sin egen speciella karaktär. Flera av ostarna har vunnit priser och fått fina omdömen av både kokkar och ostmästare, nationellt och internationellt. Hennes borglagrade cheddar Oscar Fredrik lagras i fästningen med samma namn. Hon gör också en lakritsbrie som är vida omtalad, men tyvärr redan slutsåld när vi kommer.

– Nästa vecka har vi cheddarsläpp, kom på besök då!, säger hon när vi lämnar hennes stånd.

Utanför tingshuset träffar vi på **Susanne och Mikael Glas** som är extra vackra dagen till ära. Susanne har på sig en sockendräkt från Österåker i Sörmland, och Mikael som har vaxat mustascherna bär en enorm vargskinnspäls. Mikael är chef för kostymateljén på Kungliga Operan i Stockholm. Paret köpte och renoverade en av Wiras många bruksbostäder en bit upp i backen. Under renoveringen hittade man mönster och små tygbitar i trossbotten, så här har troligtvis botten skräddats även på 1700-talet.

– Det känns som en fin blinkning från en kollega till en annan genom århundradena, ler Mikael innan paret fortsätter sin promenad genom den julskrudade bruksmiljön. ●